

16. *er-Resûlü'l-mu'allim şallallâhü 'aleyhi ve sellem ve esâlibühü fi't-ta'lim* (Beyrut 1417/1996, 2008) (trc. Enbiya Yıldırım, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, İstanbul 1998). 17. *Min Edebi'l-İslâm*. Önce Ebû'l-Feth el-Büstî'nin *Kaşîdetü 'unvânî'l-hikem'i* ile birlikte (Beyrut 1412/1992), daha sonra müstakil olarak (Beyrut 2010) yayımlanmıştır. 18. *Kelîmât fi keşîi ebâtil ve iftirâ'ât* (Riyad 1394/1974, 1411/1991). Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî ve Züheyr eş-Şâviş gibi âlimlerin Ebû Gudde hakkındaki ithamlarına cevap olarak kaleme alınmıştır. 19. *Eyyühe'l-müstemi'u'l-kerîm*. Müellifin radyoda yaptığı konuşmalardan oluşan kitabı oğlu Muhammed Zâhid yayımlamıştır (Halep 2009).

Ebû Gudde aynı zamanda pek çok eseri tahkik etmiştir. Muhammed Enver Şah Keşmîrî'nin *et-Taşrih bimâ tevâtere fi nüzûli'l-Mesîh*; İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *el-Akîdetü'l-İslâmiyye elletî yüneşşe'u 'aleyhe's-şîğâr*; Tâhir el-Cezâirî'nin *Tevcihü'n-naazar ilâ uşûli'l-eşer ve et-Tibyân li-ba'zi'l-mebâhişi'l-müte'alika bi'l-Şur'ân alâ şarîhi'l-İtkân*; Zâfer Ahmed Tehânevî'nin *İ'lâ'u's-sünen'in mukaddimesi Kavâ'id fi 'ulûmî'l-hadîs* (cerh ve ta'dîl lafızlarını ve konularını, Hanefîler'in hadise yaklaşımını anlamada önemli yeri olan bu esere Ebû Gudde çok sayıda açıklayıcı ve tamamlayıcı not

eklemiştir, eseri İbrahim Canan *Yeni Usûli Hadîs* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir [İzmir 1982]); Zehebî'nin *el-Mûkîza fi 'ilmi muşalahi'l-hadîs*; Şebbîr Ahmed el-Osmânî'nin *Mebâdî'ü 'ilmi'l-hadîs*; Ali el-Kârî'nin *el-Maşnû' fi ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû'* (Halil İbrahim Kutlay tarafından *Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir [İstanbul 2006]); İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *el-Menârü'l-münîf fi's-şahîh ve'z-zâ'if*; Abdülazîm el-Münzirî'nin *Cevâbü'l-hâtîz Ebî Muhammed 'Abdîl'azîm el-Münzirî el-Mısrî 'an es'île fi'l-cerh ve't-ta'dîl*; Tahâvî'nin *et-Tesviye beyne haddesenâ ve aḥberenâ ve zikri'l-hücceti fih*; Muhammed b. Ahmed Binnîs el-Fâsî'nin *Risâle fi cevâzi hâzfi kâle 'inde kavlihim haddesenâ*; Safiyüddin Ahmed b. Abdullah el-Hazrecî'nin *Hulâsatü Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl* (Ebû Gudde eserindeki bazı yanlışlara temas etmiş ve bunları düzeltmiştir); İbn Hacer el-Askalânî'nin *Lisânü'l-Mizân* (Ebû Gudde, üzerinde on yıl çalıştığı esere dört bölüm halinde geniş bir mukaddime yazmıştır); Abdülhay el-Leknevî'nin *er-Ref' ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl* (uzun ve yorucu bir sürecin ürünü olan bu çalışma Ebû Gudde'nin en önemli eseridir. Yaklaşık otuz sayfalık asıl eseri Ebû Gudde dipnotlarıyla birlikte 564 sayfaya çıkarmıştır) bunlardan bazılarıdır (diğer tahkikleri ve Ebû Gudde'nin eserleri için bk. Beyler, *XX. Asır Halep Muhaddisleri*, s. 151-181). Ebû Gudde'nin başka âlimlerle birlikte yaptığı çalışmaları yanında yarım kalmış pek çok telifi ve tamamlanmış halde henüz yayımlanmamış eserleri de bulunmaktadır. Muhammed Beyler, *XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği* adlı doktora tezinde (bk. bibl.) müellifin eserlerini tanıtmış, tahkikleri, makaleleri, tamamlanmamış ve henüz yayımlanmamış eserleriyle Ebû Gudde hakkında yazılanlara dair bilgi vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülfettâh Ebû Gudde, *Huḫbetü'l-hâce leysset sünne fi müstehelli'l-kütüb ve'l-mü'ellesefât*, Beyrut 1420/1999, Yüsf el-Kardâvî'nin yazısı, s. 3-4; a.mlf., *Şafaḫât min şabri'l-ulemâ' 'alâ sedâ'idü'l-ilm ve't-taḫşîl* (nşr. Selmân Ebû Gudde), Beyrut 1424/2003, neşredenin girişi, s. 7-36; Mustafa ez-Zerkâ'nın takrizi, s. 11; Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin takrizi, s. 12; Muhâsibî, *Risâletü'l-müstersîdin* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1426/2005, Haseneyn Mahlûf'un takrizi, s. 23-24; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1423/2002, neşredenin girişi, I, 7-73; Abdülkâdir Ayyâş, *Mu'cemü'l-mü'ellifine's-Süriyyin fi'l-ḫarni'l-ışrin*, Dimaşk

1405/1985, s. 14-15; Mahmûd Saîd Memdûh, *eş-Şeze'l-fevâh fi aḥbâri seyyidi eş-şeyh 'Abdülfettâh Ebû Gudde*, [baskı yeri yok] 1419/1998 (Dârü'l-İmâm et-Tirmizî); Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 161-162; Muhammed b. Abdullah Âlû Reşîd, *İmdâdü'l-fettâh bi-esânidi ve merviyâtü's-Şeyh 'Abdülfettâh*, Riyad 1419/1999, tür.yer., ayrıca bk. Mustafa ez-Zerkâ'nın takrizi, s. 13-15, ayrıca bk. Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin takrizi, s. 34-35; M. Takî el-Osmânî, "el-'Allâmetü's-şeyh 'Abdülfettâh Ebû Gudde rahimehullâhü Te'âlâ", a.e., s. 60-69; Abdülvehhâb Ebû Süleyman, "Fakîdü'l-İlm", a.e., s. 81-95; M. Receb el-Beyyûmî, "'Abdülfettâh Ebû Gudde min beḳâye's-selefi's-şâlih", a.e., s. 96-113; Ebû Gudde'nin tamamlanmamış otobiyografisi, a.e., s. 141-145; M. Ali el-Hâşimî, *eş-Şeyh 'Abdülfettâh Ebû Gudde kemâ' arafâtüh*, Beyrut 1425/2004; M. Hayr Ramazan Yüsf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşrin*, Riyad 1425/2004, I, 366-367; Muhammed Beyler, *XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği* (doktora tezi, 2008), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "'Abdülfettâh Ebû Gudde (9 Şevval 1417/17 Şubat 1997)", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I/1, İstanbul 2003, s. 217-221; *el-İsneyniyye* (nşr. Abdülmaksûd M. Saîd Hoca), [baskı yeri ve tarihi yok], XI, 595-676; Hasan Kâtirci, "el-'Allâmetü's-şeyh 'Abdülfettâh Ebû Gudde kâle nazîruhü fi 'ilmihî ve edebih", *Minberü'd-dâ'iyyât*, sy. 21-22, Beyrut 1417, s. 17-23; sy. 23 (1417), s. 17-22; Ahmed Hamdi Yıldırım, "'Abdülfettâh Ebû Gudde (1917-1997)", *İLAM Araştırma Dergisi*, II/1, İstanbul 1997, s. 199-202; Mehmet Görmez, "'Abdülfettâh Ebû Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Bir Söyleşi", *İslâmî Araştırmalar*, X/1-2-3, Ankara 1997, s. 138-144; Ali Pekcan, "'Abdülfettâh Ebû Gudde (1917-1997)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6, Konya 2005, s. 575-584; M. Zâhid Ebû Gudde, "'Abdülfettâh Ebû Gudde", <http://www.aboghodda.com/Biography-AR.htm> (12 Kasım 2005); Nurettin Boyacılar, "Hocam Abdülfettâh Ebû Gudde ile", <http://www.davetci.com> (17 Aralık 2005).

MUHAMMET BEYLER

EBÛ HAFS el-KEBÎR

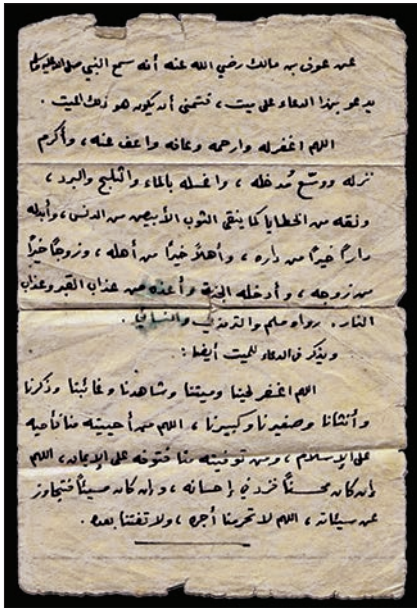
(أبو حفص الكبير)

Ebû Hafs Ahmed b. Hafs
b. ez-Zibrikan el-İclî el-Buhârî
(ö. 217/832)

Buhara'nın İslâmlaşma sürecinde
önemli etkisi olmuş
Hanefî fakihî.

Hayatına dair bilgiler son derece sınırlıdır. Muhtemelen mezar taşından hareketle nesebini en ayrıntılı biçimde veren Muînülfukarâ Ahmed b. Mahmûd'un kaydına göre tam isim zinciri Hoca Ebû Hafs Ahmed b. Hafs b. Zibrikan b. Abdullah b. Bahr el-İclî el-Buhârî'dir. Buna göre Benî İcl kabilesine mensuptur ve dedeleri ilk fetihlerle Buhara'ya yerleşmiş olmalıdır. Doğum tarihini Ebû Hanîfe'nin vefat ettiği ve Şâfiî'nin doğduğu 150 (767), ölüm tarihini de 217 (832) şeklinde belirten

Abdülfettâh Ebû Gudde'nin el yazısı

Muînülfukarâ kabrinin Buhara'da kendi adıyla anılan tepedeki (Tell-i Hoca) mezarlıkta olduğunu, ilim silsilesinde kendisinden sonra gelen oğlu Ebû Hafs es-Sagîr ile onun öğrencisi Sebezmûnî'nin kabirlerinin de hemen yanı başında bulunduğunu kaydeder (*Târîh-i Mollazâde*, s. 17-19).

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) en önemli öğrencilerinden ve kitaplarının ana râvilerinden biri olan Ebû Hafs, Horasan ve Mâverâünnehirli için câzip bir ilim muhiti olan Bağdat'a genç yaşta gitmiş olmalıdır. Ancak hangi tarihte gittiği bilinmediği gibi hocasının fıkıh meclisine devam etmesi dışında bir bilgi de yoktur. Şeybânî'nin son eseri olan *es-Siyerü'l-kebir*'in telifinden önce Bağdat'tan ayrılmıştır (Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-kebir*, I, 3). Oğlu da Buhara'nın önde gelen âlimlerindedir. Onun Irak'ın fikhî birikimini bölgesine taşıyıp ve temsil etmedeki öncü rolü sebebiyle ölümünden sonra menkıbevi şahsiyeti ve hâtırası Buhara halkı arasında yaşamıştır. Nerşahî, Buhara'nın Ebû Hafs sayesinde "İslâm'ın kubbesi" adını aldığını ve ilmin bu şehirde yerleşmesini onun sağladığını söyler (*Târîhu Buhârâ*, s. 86-89). Mahmûd b. Süleyman Kefevî, Ebû Hafs tepesindeki kabrinin bir ziyaretgâh olduğunu özellikle belirtir (*Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr*, vr. 122^a). *Târîh-i Mollazâde der Zikr-i Mezârât-ı Buhârâ* adlı eserinin ilk bölümüne "Zikr-i Mezârât-ı Tell-i Hoca" adını veren Muînülfukarâ, hem önemi hem de Buhara'nın kible istikametindeki konumu sebebiyle Ebû Hafs Mezarlığı'nı ilk sırada zikrettiğini belirtir (s. 18). Günümüzde de bu mezarlık Buhara'nın önemli ziyaret mekânlarından biridir. Ebû Hafs isminin bir dönem Buhara şehrinde dinî bilgi konusunda güvenilirliği temsil ettiğini gösteren bir fetvayı Kefevî, Tâhir b. İslâm el-Hârîzî Nemedpûş'un *Cevâhirü'l-fıkh* adlı eserinden naklen kaydeder. Buna göre Kunut duasının açıktan okunup okunamayacağına dair bir soruya Buharalı fakih Muhammed b. Fazl gizli okunması gerektiği yolunda fetva verdikten sonra fetvasına şu notu eklemiştir: "Ebû Hafs Mescidi'ndeki uygulama da böyledir" (*Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr*, vr. 122^a). Hanefî kaynaklarında yer almakla birlikte doğruluğu tartışmalı olan bir rivayette Ebû Hafs'ın Buhârî'yi fıkıh bilgisinin yetersizliği sebebiyle Buhara'da fetva vermekten menettiği nakledilir. Bilgisinin yetersizliğine örnek olarak da bir koyundan süt emen iki bebeğin süt kardeş sayılacağı şeklindeki fetvası gösterilmiştir (Serahsî, *el-Mebsût*, XXX, 297). Bu

fetva Buhârî'nin kendi eserlerinden veya başka kaynaklardan teyit edilemediği gibi Ebû Hafs'ın vefatı sırasında (217/832) Buhârî'nin henüz yirmi üç yaşında olduğu düşünülürse böyle bir fetvanın kendisine nisbeti pek isabetli görünmemektedir. Buhârî'nin Buhara'dan çıkarılması Horasan ve Mâverâünnehir'e dönmesinden sonra 250 (864) yılında olup Ebû Hafs'ın bu olayla ilişkilendirilmesi tamamen bir hata eseri olmalıdır. Ayrıca onun Buhara'dan ayrılmak zorunda kalmasının şehrin emîri ile aralarında mevcut bir gerilimden kaynaklandığı bilinmektedir (İbn Hacer el-Askalânî, s. 172).

Ebû Hafs, hocası Şeybânî vasiyetiyle tevarüs ettiği Ebû Hanîfe ve çevresine ait ilmî birikimi Buhara'ya taşıyan ve Buhara'da o miras üzerinden inşa edilen Hanefî yaklaşımın kurucusu / başlatıcısıdır. Sem'ânî'nin pek çok fakih yetiştirdiğini özellikle belirttiği Ebû Hafs'ın (*el-Ensâb*, V, 64) Buhara Hanefî birikimi üzerinden müteahhirin Hanefiliğine etkisi iki düzlemde gözlemlenebilir. Birincisi, onun Osmanlı âlimlerinin de dahil olduğu müteahhirin Hanefî fıkıh silsilelerindeki tartışmasız yeridir. Kefevî'nin hemen bütün sonraki âlimler için tekrar ettiği bu silsilelerde Ebû Hafs'tan öncekiler ve sonrakiler şu şekilde sıralanır: Ebû Hanîfe – Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî – Ebû Hafs el-Kebîr – Ebû Hafs es-Sagîr – Abdullah b. Muhammed es-Sebezmûnî – Muhammed b. Fazl el-Buhârî. Buhara şehrinde Hanefî fıkıh silsilesi Ebû Hanîfe'den Muhammed b. Fazl el-Buhârî'ye kadar tek bir tarikten gelirken ondan sonra birçok tarikten yayılır. Ebû Hafs el-Kebîr'in rolü, bu silsilede kısmen bir fakih olarak Hanefî fıkıh doktrinini geliştirmek şeklinde olsa da esasen onu önemli kılan husus, Ebû Hanîfe'nin fıkıh öğretisini hocası Şeybânî'nin eserleri vasıtasıyla Buhara'ya getirmesidir. Şeybânî'nin temel eserleri olan ve "zâhirü'r-rivâye" diye adlandırılan beş eserden dördü (*el-Aşl / el-Mebsût*, *el-Câmi'u'l-kebir*, *el-Câmi'u's-şagîr* ve *ez-Ziyâdât*) Buhara'ya Ebû Hafs el-Kebîr rivayetiyle ulaşmış ve onun nüshaları daha sonra bu kitapların bölgede aktarımının temelini teşkil etmiştir. Diğer önemli bir râvi olan Ebû Süleyman el-Cûzcânî'nin nüshaları ile Ebû Hafs'ın nüshaları arasında kurucu imamların görüşlerinin tesbiti konusunda bazı farklılıklar bulunmaktadır (Serahsî'nin *el-Mebsût*'unda bunların sayısız örneklerini görmek mümkündür; meselâ bk. I, 91, 173; IV, 44, 146-7). Bu önemli farklardan biri *Kitâbü'l-Hiyel*'in İmam Muhammed'in

eserleri arasında olup olmadığı hususudur. Cûzcânî, Şeybânî'ye böyle bir kitabın nisbet edilmesine şiddetle karşı çıkarken Ebû Hafs'ın rivayetinde bu kitap mevcut olup Hâkim eş-Şehîd *el-Muhtaşarü'l-Kâfi'sine* bunu dahil etmiş ve Serahsî de *el-Mebsût*'ta bu bölümü şerh etmiştir. Buharalı bir fakih olarak Serahsî, Ebû Hafs'ın rivayetine güvenmektedir. Onun *el-Mebsût*'a almakla birlikte şerhettiği metinde bulunmayan bir diğer bölüm ise *Kitâbü'l-Kesb*'dir. Ebû Hafs ve Ebû Süleyman tarafından rivayet edilmeyen bu bölüm için Serahsî, Muhammed b. Semâa rivayetini esas almıştır. Ebû Hafs, Şeybânî'nin beş temel kitabından *es-Siyerü'l-kebir* henüz telif edilmeden Bağdat'tan ayrıldığı için bu eserin rivayeti farklı kanallardan Buhara'ya ulaşmıştır.

Ebû Hafs el-Kebîr'in -daha sınırlı olsa da- etkisinin gözlemlendiği ikinci alan fetva ve fıkıh doktrindir. Ebû Hafs, Hanefî mezhebinde "zâhirü'r-rivâye" ve "nâdirü'r-rivâye" görüşlere ilâvede bulunma ve bunlardaki birden çok görüş arasında tercih yapma yetkisine sahip olan meşâih içinde yer aldığından onun görüşlerine çeşitli fıkıh ve fetvâ, vâkıât, nevâzil eserlerinde rastlanır. Bu görüşlerden birkaçı şunlardır (Kefevî, vr. 122^a-123^a): 1. Bir erkeğin namaz kılmayan bir hanımla evliliğini sürdürmesinin uygun olmadığını söyleyen Ebû Hafs, onu boşaması durumunda gerekli mehri ödeyemeyecek halde olsa bile ondan ayrılmasının daha iyi olacağı görüşündedir. 2. Gayrimüslimlerin bayram merasimine kutlama amacıyla giden ve bu sırada bir iki vakit namazını kaçırarak kimsenin durumuyla ilgili olarak Ebû Hafs o kişinin bayramı yüceltmek amacıyla gitmesi durumunda dinden çıkacağını, böyle bir kasıt olmaksızın giderse bir şey lâzım gelmeyeceğini söylemiştir. 3. Ebû Hafs, vakıf mallarının uzun süreli kiralanamayaacağı kuralına ek olarak çiftlik arazilerinin de en fazla üç yıllığına kiraya verilebileceğine dair fetva vermekteydi (ayrıca bk. Sadrüşşehîd, vr. 190^a). 4. Müselles adı verilen bir içecek türünün sarhoş etmemesi kaydıyla Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre helâl olmasına rağmen Ebû Hafs'ın bunu haram saydığı ve kendisine yöneltilen, "Onlara karşı mı çıkıyorsun?" şeklindeki soruya da, "Onlar rahatlamak amacıyla içmeyi helâl sayıyorlardı; fakat zamanımızda insanlar günah ve eğlence (lehv) için içiyorlar. Levh için içmek bütün imamlarımıza göre haramdır" şeklinde cevap verdiği nakledilmiştir. Ebû Hafs'ın fıkıh sahasındaki etkileri ve görüşleri kısmen

bilinse de kelâma dair görüşleri hakkında sadece, "İman dil ile ikrardır" (iman sözdür) dediği ve bu görüşü sebebiyle Mürcî olduğına dair bir atıf Sem'ânî tarafından kaydedilmiştir (*el-Ensâb*, VII, 74).

Ebû Hafs es-Sagîr Muhammed b. Ahmed de Buhara ilim çevrelerinin ileri gelenlerinden biri, hatta yukarıdaki silsilede görüldüğü üzere kendi döneminde Buhara Hanefîleri'nin reisidir. Bu konumu, muhtemelen hem babasının mirasını tevarüs etmesinden hem de kendisinin Sâmânî hânedanı ile kurduğı özel ilişkiden kaynaklanmıştır. Buhara'daki siyasi kargaşaya son vermek amacıyla 260'ta (874) başta Ebû Hafs es-Sagîr olmak üzere Buhara âlimleri ve ileri gelenleri Semerkant'taki Sâmânî Hükümdarı Nasr b. Ahmed'den yardım istemiş, hükümdar da küçük kardeşi İsmâil'i Buhara'ya vali tayin etmiştir. Ebû Hafs es-Sagîr, Buhara halkının temsilcisi olarak şehri, daha sonra halifenin "Horasan emîri" unvanı vereceğı Sâmânî Hükümdarı İsmâil b. Ahmed'e teslim eden eşrafın lideridir. Bu olay, kısa bir süre sonra Sâmânî başşehri yapılacak olan Buhara'da Hanefîler'le Sâmânîler arasında devletin yıkılışına kadar devam edecek çok verimli ve üretken bir iş birliğinin başlangıcını teşkil etmiştir (Nerşahi, s. 113-115; Barthold, s. 222-223; Frye, s. 130-131). Ebû Hafs es-Sagîr'in kaynaklarda çokça atıf yapılan, ancak günümüze ulaşmayan *er-Red 'alâ ehli'l-ehvâ'* adlı eseri Ehl-i sünnet dışı firkalara karşı yazılmış olmalıdır. Eserden yapılan bir alıntıda onun, şerrin Allah'ın takdiriyle meydana geldiğini inkâr etmeleri ve her fâilin kendi fiilinin yaratıcısı olduğunu söylemeleri sebebiyle Kaderiyye'yi (Mu'tezile) ve ölümlerini dünyaya döndüğüne, ruhların tenâsüh ettiğine inanmaları, Tanrı'nın imamlara hulûl ettiğini düşünceleri, dolayısıyla imamların Tanrı olduğunu söylemeleri, bâtin (gâib) bir imamın bulunduğu ve bu imamın hurûcuna kadar emir ve nehiylerin askıya alındığına inanmaları, ayrıca Cebrâil'in vahyi Ali b. Ebû Tâlib yerine yanlışlıkla Muhammed'e getirdiğini söylemeleri sebebiyle Râfiziler'i İslâm'ın dışında gördüğü nakledilmektedir (Kefevî, vr. 149^b).

BİBLİYOGRAFYA :

Nerşahi, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmeccid Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî), Kahire 1385/1965, s. 86-89, 113-115; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, I, 91, 173; IV, 44, 146-147; XXX, 297; a.mlf., *Şerḥu's-Siyerî'l-kebir* (nşr. M. Hasan eş-Şâfiî), Beyrut 1417/1997, I, 3; Sadrüşşehid, *el-Vâkı'ât*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 918, vr. 190^a; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. Abdurrahman b.

Yahyâ el-Muallimî), Kahire 1400/1980, V, 64; VII, 74; Muinülfukarâ Ahmed b. Mahmûd, *Târîḥ-i Mol-lazâde* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahrân 1339 hş., s. 17-19; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḥayye*, I, 166-167; İbn Hacer el-Askalânî, *Hidâyetü's-sârî li-sireti'l-Buḥârî* (nşr. Haseneyn Selmân Mehdî), Dimaşk 1432/2011, s. 172; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-ahyâr min fuḥahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*, TSMK, III, Ahmed, nr. 2949, vr. 122^a-123^a, 149^b; R. N. Frye, *Bukhara: The Medieval Achievement*, California 1996, s. 130-131; V. V. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion*, London 1958, s. 222-223; Murteza Bedir, *Buhara Hukuk Okulu*, İstanbul 2014, tür.yer.

MURTEZA BEDİR

EBÛ HAFS es-SAGİR

(bk. EBÛ HAFS el-KEBİR).

EBÛ MÂDÎ, İliyyâ

(إلييا أبو ماضي)

İliyyâ (İliyyâ, İlyâ) b. Dâhir Ebî Mâdi (1889-1957)

Mehcer edebiyatına mensup şair, yazar ve gazeteci.

Lübnan'da Bekfeyâ'ya bağlı Muhaydise köyünde doğdu. İlk eğitimini burada aldı. Babası ayakkabıcılık yapan ve ticaretle uğraşan bir köylüydü. Ebû Mâdi sekiz yaşına gelince babası onu Bekfeyâ'daki hristiyan okuluna gönderdi. Lübnan'da geçirdiği çocukluk yılları köyün sınırlarını aşmadı. Daha sonra Mısır'daki amcası tütün dükkânında kendisine yardımcı olması için onu yanına çağırınca okulunu bırakıp İskenderiye'ye gitti (1901) ve on bir yıl devam edecek olan Mısır hayatı başladı. Ağabeyinin de tütün dükkânı açması üzerine onun yanına geçti. Ağabeyinin dükkânına gelip şiir ve edebiyat geceleri düzenleyen şair ve ediplerin yanında bulundu. Bir buçuk yıl sonra ağabeyisiyle birlikte Lübnan'a döndü. On yedi yaşına geldiğinde şiir yazıp gazete ve dergilerde yayımlamaya başladı. İlk şiirini yolladığı haftalık *el-Eksbres* dergisinin sahibi Nazmî Nesîm onu şiir yazmaya, eski ve yeni divanları okumaya teşvik etti. Ebû Mâdi bu dönemde toplumsal, siyasi ve dinî şiirler yazıp *eż-Zuhûr* dergisinde neşretti. Köyde yaşayan babası oğlunun siyasetle ilgilendiğini duyunca endişeye kapıldı ve İskenderiye'den döndükten sonra onu Amerika'da bulunan büyük oğlunun yanına gönderdi.

1912'de Mısır'dan ayrılarak önce Lübnan'a, oradan Amerika'ya geçen Ebû Mâdi, Mısır'dan ayrılmadan önce *Tezkârü'l-mâzi*

adlı ilk divanını neşretti (1911). Amerika'da Ohio eyaletinin Cincinnati şehrinde ticaretle uğraşan ağabeyinin yanında çalışmaya başladı. Beş yıl süreyle çalıştığı dükkânda o zamanlar New York'ta çıkan *Mir'âtü'l-ğarb* dergisinin sahibi Necîb Deyyâb ile tanıştı ve şiirlerini bu dergiye yolladı. Ebû Mâdi, ticareti bırakıp şiir ve edebiyatla uğraşması gerektiğini fark ederek 1916'da New York'a gitmeye karar verdi. Oraya varınca önce kısa bir süre *el-Mecelletü'l-'Arabiyye* ve ardından *el-Fetât* dergilerini, daha sonra da *Mir'âtü'l-ğarb* gazetesini çıkardı. 1919'da New York'ta *Divânü İliyyâ Ebî Mâdi* adlı divanını, Mısır'daki ilk divanına koymaya cesaret edemediği şiirlerini de ekleyerek mehcer edebiyatının en önemli ismi Cibrân Halîl Cibrân'ın mukaddimesiyle birlikte yayımladı. 1920'de Cibrân Halîl Cibrân ile Mîhâil Nuayme'nin kurduğu *er-Râbitatü'l-kalemiyye* adlı edebiyat derneğine üye oldu; burada Nesîb Arıza, Reşid Eyyüb, Nedre Haddâd gibi mehcer edebiyatının önemli isimleriyle tanıştı. 1929'da başyazarlığını yaptığı *Mir'âtü'l-ğarb* gazetesini bırakıp aynı yıl *es-Semîr* dergisini çıkarmaya başladı. Önce ayda bir çıkan dergi 1936'da günlük gazete haline geldi. Ebû Mâdi hayatının sonuna kadar bu gazetenin idaresiyle ilgilendi. 1927'de *el-Cedâvil* adlı divanını ve 1940'ta *el-Ḥamâ'il* adlı son divanını neşretti. UNESCO'nun davetlisi olarak bir konferansa katılmak üzere 1948'de Lübnan'a gitti. Ardından Amerika'ya *es-Semîr*'deki işinin başına döndü. Yeni bir divanın hazırlıklarını yaparken kalp rahatsızlığı yüzünden bir süre hastahane tedavi gördü. 13 Kasım 1957'de geçirdiği kalp krizi sonucu öldü.

Ebû Mâdi, elli beş şiir içeren ilk divanında İbnü'r-Rûmî ve Mütenebbî gibi klasik Arap şairlerinden etkilenmiş, şiirlerini Bârûdi, İsmâil Sabrî ve Ahmed Şevki gibi klasik kafiye düzeni ve klasik temaların hâkim olduğu bir yapıyla yazmıştır. İkinci divanı taklitle yaratıcılık arasında bir geçiş dönemine işaret eden ağıt, politika, milliyetçilik, aşk vb. konulardaki yetmiş dokuz şiirinden oluşur. Şair bu divanında zaman zaman ilk divanında görülen tek anlattıcı ve tek kafiye formatının dışına çıkar. Ebû Mâdi'nin üçüncü divanı olan *el-Cedâvil* en meşhur şiiri "eṭ-Ṭalâsîm"le birlikte otuz beş şiir içerir. Divana yazdığı kısa önsözde *er-Râbitatü'l-kalemiyye*'nin şiir tutumunu benimsediğini vurgular. Mîhâil Nuayme, bu divanın şairin yedi yıl önce çıkan divanının aynı şair tarafından yazıldığına inanmanın güç olduğunu ve